הא בפרהסיא בעא מיניה רבי שמואל בר א) נדב מרבי חנינא ואמרי לה רבי שמואל בר נדב חתניה דרבי חנינא מרבי חנינא ואמרי לה מרבי יהושע בן לוי מה נשתנה מצורע שאמרה תורה [1]בדד ישב מחוץ למחנה מושבו הוא הבדיל בין איש לאשתו בין איש לרעהו לפיכך אמרה תורה בדד ישב וגו' אמר רבי ב) א)יהודה בן לוי מה נשתנה מצורע שאמרה תורה יביא [2]שתי ציפרים לטהרתו אמר הקב"ה הוא עושה ב) מעשה פטיט לפיכך אמרה תורה יביא קרבן פטיט תנו רבנן [3]לא תשנא את אחיך בלבבך יכול לא יכנו לא יסטרנו ולא ג) ג)יקלקלנו ת"ל בלבבך ד) שנאה א שבלב הכתוב מדבר ד)מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו שנאמר הוכח ה) תוכיח הוכיחו ולא קבל מנין שיחזור ויוכיחנו תלמוד לומר תוכיח מכל מקום ב יכול אפי' ו) משתנים פניו ת"ל לא תשא עליו חטא תניא א"ר טרפון ה)(תמיהני) אני אם יש בדור הזה ז) שמקבל תוכחה אם אמר לו ו)טול קיסם מבין ז)עיניך אמר לו טול קורה מבין עיניך אמר רבי אלעזר בן עזריה תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח ח) ואמר רבי יוחנן בן נורי מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי שהייתי קובל עליו לפני רבן ט) ח)(שמעון ברבי) וכל שכן ט)שהוספתי בו אהבה לקיים מה שנאמר [4]אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך בעא מיניה רבי יהודה בריה דר' שמעון י) תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה הי מינייהו עדיפא אמר ליה ולא מודית דענוה לשמה עדיפא דאמר מר י)ענוה גדולה מכולם שלא לשמה נמי עדיפא כ)דאמר רב יהודה אמר רב ג לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה היכי דמי תוכחה לשמה וענוה שלא לשמה כי הא דרב הונא וחייא בר רב הוו יתבי קמיה דשמואל אמר ליה חייא בר רב חזי מר דקא מצער לי יא) קביל עליה דתו לא מצער ליה בתר דנפיק אמר ליה הכי והכי קא עביד אמר ליה אמאי לא אמרת יב) ליה באנפיה אמר ליה חס לי דליכסוף זרעיה דרב על ידאי עד היכן תוכחה רב אמר ל)עד הכאה ושמואל אמר עד קללה ורבי יוחנן אמר עד נזיפה כתנאי רבי אליעזר אומר עד הכאה רבי יהושע אומר עד קללה בן עזאי אומר עד נזיפה אמר רב נחמן בר יצחק ושלשתן מקרא אחד דרשו יג) [5]ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות יד) וכתיב [6]ויטל שאול את החנית עליו להכותו טו) למאן דאמר עד הכאה דכתיב להכותו ולמאן דאמר עד קללה דכתיב לבשתך ולבושת ערות אמך ולמאן דאמר עד נזיפה דכתיב ויחר אף שאול ולמ"ד נזיפה הכתיב הכאה וקללה שאני התם דאגב חביבותא יתירא דהוה ביה ליהונתן בדוד מסר נפשיה טפי עד היכן לא ישנה אדם טז) באכסניא שלו רב אמר עד הכאה ושמואל אמר עד יז) שיפשלו לו כליו לאחוריו בהכאה דידיה כולי עלמא לא פליגי בהפשלת כליו לאחוריו כולי עלמא נמי לא פליגי כי פליגי בהכאה דדביתהו מר סבר כיון דלדידיה לא מצער ליה מאי נפקא ליה מינה ומר סבר אתי לאיטרודי וכל כך למה דאמר מר אכסנאי פוגם ונפגם אמר רב יהודה אמר רב מנין שלא ישנה אדם יח) באכסניא שלו מן התורה שנאמר יט) מ)[7](אל) המקום אשר היה שם אהלו בתחלה רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא וילך למסעיו מאי בינייהו איכא בינייהו אכסנאי דאקראי אמר ר' יוחנן מנין שלא ישנה אדם מאומנותו ומאומנות אבותיו שנאמר [8]וישלח המלך שלמה ויקח את חירם כ) מצר בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צרי חרש נחושת כא) ואמר מר אימיה נ) מבית דן וכתיב [9](ו)אתו [את] אהליאב בן אחיסמך למטה דן עד

פורענות

היכן תכלית יסורין אמר רבי אלעזר כל שארגו לו בגד ללבוש ואין מתקבל עליו מתקיף לה רבא זעירא ואיתימא רבי שמואל בר נחמני גדולה מזו אמרו אפילו נתכוונו למזוג כב) בחמין ומזגו לו בצונן בצונן ומזגו לו בחמין ואת אמרת כולי האי מר בריה דרבינא אמר אפילו נהפך לו חלוקו רבא ואיתימא רב חסדא ואיתימא רבי יצחק ואמרי לה במתניתא תנא אפילו הושיט ידו לכיס ליטול שלש ועלו בידו שתים כג) דווקא שלש ועלו בידו שתים אבל שתים ועלו בידו שלש לא דליכא טירחא למישדייהו וכל כך למה הדתניא דבי רבי ישמעאל כל שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין קיבל עולמו במערבא אמרי

פורענות

בפרהסיא. דאמעשה קול הוא מעיל מכפר: הוא הבדיל. שעל לשון הרע באו נגעים עליו: פטיט. לשון קול היוצא במשאי ובלע"ז פולי"ר: יביא קרבן פטיט. שהצפרים צועקין בכל שעה: יכול לא יכנו. על דבר תוכחה: יסטרנו. כלאחר יד: ופניו משתנין. שיוכיחנו ברבים להלבין פניו: קיסם. כלומר עון קטן שבידך זה יכול לומר לו טול אתה עון גדול שבידך הלכך אין יכולין להוכיח שכולן חוטאים: שיודע להוכיח. דרך כבוד שלא יהו פניו משתנין: קובל עליו. כשהייתי רואה בו דבר גנאי: תוכחה לשמה. לשם שמים: וענוה שלא לשמה. שעושה עצמו עניו שאינו רוצה להוכיחו ואותה ענוה שלא לשם שמים הוא אלא שלא ישנאנו: דאמר מר. במסכת עבודה זרה בפ"ק (דף כ:) ענוה גדולה מכולן דכתיב יען משח אותי לבשר ענוים לבשר חסידים לא נאמר: אמר ליה רבי חייא. לשמואל חזי מר דקא מצער יד) לן רב הונא שמכה וחונט אותי: כי נפק. חייא בר רב אמר ליה רב הונא לשמואל נהכי מצערנא ליה דהכי והכי עביד דברים מגונים והיינו ענוה שלא לשמה דלא אמר ליה בפניו ושלא בפניו סיפר בגנותו: עד היכן. אדם חייב להוכיח את חבירו: עד הכאה. עד שיקצוף זה ויכה את המוכיח: עד קללה. שיקלל את המוכיח (א): יהונתן הוכיח לשאול עד שקצף שאול: כה) שיכה. בעל הבית את האכסנאי או את אשתו: עד שיפשיל. בעל הבית כלי האכסנאי לאחוריו להשליכם מן הבית: (ב) בהפשלה ובהכאה דאכסנאי גופיה כ"ע לא פליגי דתו לא מצי קאי (ג): שמואל סבר כיון דלדידיה אינו מכה מאי נפקא ליה מיניה הלכך עד הפשלה: לאטרודי. להתקוטט: וכל כך למה. לו לסבול: אכסנאי. טו) המשנה מאכסניא שלו: פוגם. בעל הבית: ונפגם. הוא עצמו דאמרי אינשי כמה קשים אלו שלא יוכלו לדור יחד: למסעיו. בדרך שהיה רגיל לחנות ממסע למסע שלא שינה בית מלוניו: דאקראי. כגון אכסנאי שבדרך שלן שם במקרה בעלמא שפקעה לו שם חמה. למאן דאמר מאהלו לא חשיב אלא אכסניא קבועה ומאן דאמר ממסעיו חשיב אפילו דאקראי: תכלית יסורין. סוף מדת יסורין כלומר יסורין שאין פחותין מהן: ואינו מתקבל עליו. שאינו למדתו כהגון וצער הוא לו: למזוג כו). כוס של יין במים חמין: נהפך לו חלוקו. שלא לבשה כסדר וצריך להופכה ולפושטה: שלש ועלו בידו שתים. איכא טירחא למיהדר ולמשקל שלישית: וכל כך למה. כלומר למאי הילכתא הוו יסורין: קיבל עולמו. כל מנוחתו לעתיד ואי עבר עליה חד מהנך הרי הוא יסורין:

ועניה שלא לשמה. שעושה עצמו עניו ואינו רוצה להוכיחו ואותה ענוה לא לשם שמים היא אלא שלא ישנאנו וי"מ ענוה שלא לשמה פירוש משום גאוה או שיאמרו אדם עניו הוא ומשפיל עצמו ושותק במירופו ועלבונו ולא לשם שמים אלא לקנות שם אבל בקונט' שפירש ענוה שלא לשמה שמונע תוכחה מן הצריכים לא ישר אלי דהוי רשע גמור: ומאן דאמר עד נזיפה הא כתיב הכאה וקללה. ואם תאמר למאן דאמר נמי קללה הא כתיב הכאה כח) וי"ל שמא כדמשני אגב חביבותא דיונתן אי נמי לא דריש ליה קרא דויטל שאול כיון דליתיה בהאי קרא דויחר אף שאול אלא קרא אחרינא הוא: הכי גרסינן דאמר מר אימיה מדן ואבוה מנפתלי דבדברי הימים (ב ב) כתיב ואמו מבני דן: (לעיל) לעולם אל ישנה אדם מאומנות אביו ומאומנות אבותיו. ומייתי ראיה שאמו היתה מבני דן ולקח לו אומנות אבותיו:

הדרן עלך יש בערכין

עין משפט נר מצוה

כט א מיי' פ"ז מהל' דעות הלכה [ח] ז:
ל ב מיי' שם הלכה ח:
לא ג מיי' פ"ג מהל' ת"ת הלכה ה ופ"ד מהלכות תשובה הלכה ה סמג עשין יג טוש"ע י"ד סימן רמו סעיף כ:
לב ד מיי' פ"ו מהלכות דעות הלכה ו [טוש"ע א"ח סימן תרח סעיף ב בהג"ה]:

◆

לעזי רש"י

פוליי"ר. לפטפט.

◆

מוסף רש"י

טול קיסם מבין שיניך. הסתלק ופרוש מעבירה קטנה שבידך (ב"ב טו:). טול קורה מבין עיניך. פרוש מעבירה חמורה שבידך (שם).

◆

רבינו גרשום

ונשמע קולו: הוא הבדיל בין איש לאשתו. שגרם להם להתקוטט על ידי לשון הרע שאמר ביניהם: מעשה פטיט. פיטפט והשמיע קולו בלשון הרע: לפיכך יביא קרבן פטיט. ציפורין שמשמיעין קול בכל שעה: יכול. דהיינו (הוא) לא תשנא שלא יכנו כו': [יכול אפילו פניו משתנים. של מתוכח כגון שמוכיחו בפני רבים]: לא תשא עליו חטא. שלא תביישנו: [אם יש בדור הזה מי שיכול להוכיח. כלומר שאפילו הטובים מקלקלין מעשיהן ואינן יכולין להוכיח אחרים שאם יאמר לחבירו טול קיסם מבין (עיניך) [שיניך] יכול להשיבו טול קורה מבין (שיניך) [עיניך]: שיודע להוכיח כגון שלא יהו פניו של מתוכח משתנים]: שמקבל תוכחה. שאם מוכיחין בדור הזה לאדם מיד שונאו: [דאמר מר ענוה גדולה מכולם. דתניא במס' (כתובות) [ע"ז] (דף כ:) רבי (נחום) אומר זריזות מביאה לידי נקיות כו' עד ענוה גדולה מכולם דכתיב רוח ה' עלי וגו': בתר דנפק. חייא בר רב: א"ל. רב הונא לשמואל הכי והוה עביד לי]: חס לי דליכסוף זרעיה דרב על ידאי. וזו היא ענוה שלא לשמה שמוטב היה שאמרה בפניו כדי שיוכיחנו והיא היתה תוכחה לשמה מכה שלא אמרה בפניו ואמר לאחריו: [עד היכן תוכחה. עד היכן חייב שלא ימנע מלהוכיח את חברו]: עד הכאה. עד שיכנו המתוכח לומר איני חפץ בתוכחתך: עד קללה. [או] עד שיקללנו המתוכח: [או] עד נזיפה. עד שיגער בו המתוכח: ויחר אף שאול. שאול היה המתוכח ויונתן המוכיח: ויחר אף שאול היינו נזיפה שנוף בו: מסר נפשיה טפי. שהיה פטור מלהוכיחו משעה שנוף בו: עד היכן לא ישנה אדם מאכסניא שלו. כלומר עד כמה צריך האכסנאי לסבול מבעה"ב שלו ולא יצא מביתו: עד הכאה. [עד] שיכנו בעל הבית לומר צא מביתו: עד שיפשיל כליו לאחוריו. שיניח לו כליו על כתפו ויתנם על צוארו להוציאו מביתו: בהכאה דידיה. אם יכה את האכסנאי עצמו כולי עלמא לא פליגי דודאי יש לו לצאת: הכאה דדביתהו. של אכסנאי: אתי לאיטרודי. להתקוטט עם בעל הבית מפני מה הכה את אשתו: וכ"כ למה. כלומר למה יש לו לסבול כ"כ קודם שיצא: [דאמר מר אכסנאי] פוגם ונפגם. [אם ישנה אכסניא שלו] יאמרו מכוער הוא בעה"ב שלא היה יכול לסובלו וגם את האכסנאי [יפגמו ויאמרו] מכוער היה שלא סבל את בעה"ב: עד המקום אשר היה שם אהלו. מכאן שחזר לאכסנאי שהיה בה בתחלה: וילך למסעיו. לאותן מסעות שהלך תחלה: [אכסניא] דאקראי. שאין אדם רגיל שם אלא לפי שנה נזדמנה לו אם צריך לקבוע שם למאן דאמר למסעיו [למסעות] תדירות אבל דאקראי לא: [וישלח המלך. במלכים כתיב. וכתיב בדברי הימים בן אשה וגו' דאבוה דאימיה היה מדן אלמא שהחזיק]: [ואביו היה ממטה נפתלי ואימיה דאבוה מדן דכתיב בדברי הימים בן אשה מבנות דן הוא והחזיק] באומנות אבותיו מאביו ומאמו: עד היכן (ין) תכלית יסורין. כלומר עד כמה צער קטן יחשב יסורין שאם יארע לו בתוך ארבעים יום שיהא לו כפרה ולא קבל בכאן עולמו: ואינו מתקבל עליו. שאינו למדת גופו או קטן או גדול הרי אלו (יסוריו) [יסורין]: נהפך לו חלוקו. בשעה שהיה מבקש ללובשו: [ליטול שלשה ועלו שנים. שצריך עוד לטרוח להושיט ידו פעם שניה ליקח שלישי]: וכל כך למה. [למה] לי למידק עד היכן תכלית יסורין:

מסורת הש"ס

א) [נ"ל יהושע וכ"ה בילקוט וכן גרס אלפס פרק במה מדליקין שבת דף יד. וכן בשאלתות], ב) [בפ"ה: עשה], ג) נ"ל יקללנו נ"ק, ד) [ברכות לא: ע"ש], ה) [נ"ל תמה], ו) [ב"ב טו:], ז) [נ"ל טוין וכ"ה בע"י וכ"ה גרס אלפס פ"ב דב"מ דף ח.], ח) נ"ל גמליאל, ט) [גרסת ע"י שהוסיף כי וכן גרס אלפס הנ"ל], י) [ע"ז כ:], כ) פסחים נ: סוטה כב: מז. הוריות י: נזיר כג: סנהדרין קה:, ל) נ"ל עד, מ) [בע"י ליתא וע"ז פירש"י: אימיה. אם אבי חירם מצור מדן היה ואהליאב בן אחיסמך שהיה אותן היה מדן לפיכך לא שינה חירם מאומנות אבותיו שהיו בעלי אומנות.], נ) [ישעיה סא].

◆

תורה אור השלם

1. כל ימי אשר הנגע בו יטמא טמא הוא בדד ישב מחוץ למחנה מושבו: ויקרא יג מו
2. וצוה הכהן ולקח למטהר שתי צפרים חיות טהרות ועץ ארז ושני תולעת ואזב: ויקרא יד ד
3. לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא: ויקרא יט יז
4. אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך: משלי ט ח
5. ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדות הלוא ידעתי כי בחר אתה לבן ישי לבשתך ולבשת ערות אמך: שמואל א כ ל
6. ויטל שאול את החנית עליו להכתו וידע יהונתן כי כלה היא מעם אביו להמית את דוד: שמואל א כ לג
7. וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי: בראשית יג ג
8. וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצר: מלכים א ז יג
9. ואני הנה נתתי אתו את אהליאב בן אחיסמך למטה דן ובלב כל חכם לב נתתי חכמה ועשו את כל אשר צויתך: שמות לא ו

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה עד קללה וכו' המוכיח שהרי יהונתן וכו' שאול הס"ד ואח"כ מ"ה הכאה שיכה כ"ה: (ב) ד"ה עד שיפשיל וכו' מן הבית ובהפשלה נ"ל והד"א: (ג) בא"ד קאי הס"ד ואח"כ מ"ה מ"ס בר' שמואל:

◆

שיטה מקובצת

א] בר אלנדב: ב] רבי יהושע תיבת יהודה נמחק: ג] ולא יקללנו אות ק' נמחק: ד] כשנאה שבלב: ה] תיבת תוכיח נמחק: ו] אפילו פניו משתנים: ז] הזה שיכול להוכיח אפילו אם. תיבות שמקבל תוכחה נמחק: ח] להוכיח אמר ר' עקיבא תמיה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה אמר רבי יוחנן: ט] רבן גמליאל בריבי תיבות ר' שמעון ברי נמחק: י] שמעון בן פזי מר' שמעון בן פזי תוכחה: יא] לי רב הונא קבל עליה רב הונא רתח: יב] אמרת לי באנפיה: יג] דרשו דכתיב ויחר: יד] המרדות כי בוחר אתה בבן ישי לבשתך ולבושת ערות אמך: טו] להכותו מאן דאמר עד הכאה דכתיב להכותו ומאן דאמר עד קללה כו' לערות אמך ומאן דאמר עד נזיפה: טז] אדם מאכסניא: יז] עד שיפשילו כליו תיבת לו נמחק: יח] אדם מאכסניא אות ב' נמחק: יט] שנאמר עד (אל): כ] חירם מצור: כא] נחשת וכתיב בן אשה מבנות דן וכתיב התם ואתו תיבות ואמר מר אימיה מבית נמחק: כב] למזוג לו בחמין: כג] תיבות דוקא שלש ועלו בידו שתים נרשם עליו קו: כד] מצער לי רב הונא: כה] מה"ד עד הכאה שיכה: כו] שמשנה מאכסנאי אות ה' נמחק: כז] למזוג לו: כח] הכאה ס"א נזיפה: